

3. Гловінський М. Інтертекстуальність / М. Гловінський // Теорія літератури в Польщі. Антологія текстів. Друга половина ХХ – початок ХХІ ст. / за ред. В. Моренця ; пер. з пол. – К. : Вид. дім “Києво-Могилян. акад.”, 2008. – С. 284–309.
4. Лановик З. Hermeneutica Sacra / З. Лановик. – Т. : Ред.-вид. від. ТНПУ, 2006. – 587 с.
5. Лановик М. Теорія відносності художнього перекладу : літературознавчі проєкції. – Т. : Ред.-вид. від. ТНПУ, 2006. – 470 с.
6. Лем С. Магелланово Облако. Человек с Марса. Астронавты / С. Лем. – М. : АСТ, 2003. – 717, [3] с.
7. Лем С. Солярис : пер. з пол. / С. Лем. – Л. : Кальварія, 2005. – 200 с.
8. Лем С. Так говорив... ЛЕМ : пер. с пол. / С. Лем. – М. : АСТ, 2006. – 764, [4] с.
9. Лотман Ю. Семиотика кино и проблемы киноэстетики // Лотман Ю. Об искусстве. – СПб. : Искусство-СПб, 1998. – С. 287–372.
10. Лотман Ю. Текст у тексті / Ю. Лотман // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. – 2-ге вид., доповн. – Л. : Літопис, 2001. – С. 581–595.
11. Неёлов Е. Волшебно-сказочные корни научной фантастики / Е. Неёлов. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1986. – 200 с.
12. Тодоров Ц. Вступ до правдоподібного // Тодоров Ц. Поняття літератури та інші есе : пер. з фр. – К. : Вид. дім “Києво-Могилян. акад.”, 2006. – С. 73–81.
13. Туровская М. Семь с половиной, или Фильмы Андрея Тарковского / М. Туровская. – М. : Искусство, 1991. – 255 с.
14. Handke R. Polska proza fantastyczno-naukowa. Problemy poetyki. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków : Wydawnictwo PAN, 1969. – 177 s.
15. Stoff A. Powieści fantastyczno-naukowe S. Lema. – Warszawa ; Poznań ; Toruń : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1983. – 180 s.

УДК 811.161.2'38

Світлана Лук'яничук

ЕПІТЕТНІ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ ЯК КОМПОНЕНТ БІБЛІЙНИХ РЕМІНІСЦЕНЦІЙ У ПРОПОВІДЯХ ПАТРІАРХА ФІЛАРЕТА Й МИТРОПОЛИТА СУЛИКА

У статті досліджено біблійні ремінісценції у проповідях патріарха Філарета й митрополита Сулика. Проаналізовано особливості актуалізації біблійних епітетних словосполучень у цих текстах.

Ключові слова: біблійна ремінісценція, релігійна проповідь, епітетне словосполучення, актуалізація.

Лукьянчук Светлана. Эпитетные словосочетания как компонент библейских реминисценций в проповедях патриарха Филарета и митрополита Сулика. В статье исследуются библейские реминисценции в проповедях патриарха Филарета и митрополита Сулика. Анализируются особенности актуализации библейских эпитетных словосочетаниях в этих текстах.

Ключевые слова: библейская реминисценция, религиозная проповедь, эпитетное словосочетание, актуализация.

Lukjanchuk Svitlana. Epithet Word Combinations as a Component of Biblical Reminiscentia in Preaches of Patriarch Filaret and Mentropolitan Sulyk. The article investigates biblical reminiscentia in preaches of patriarch Filaret and mentropolitan Sulyk. The peculiarities of actualization of biblical epithet word combinations in these texts are analyzed.

Key words: biblical reminiscentia, religious preach, epithet word combination, actualization.

Постановка наукової проблеми та її значення. Одним з актуальних і перспективних напрямів сучасного літературознавства, а також лінгвостилістики є дослідження впливу Біблії на твори художньої літератури. Для прикладу можна навести праці таких учених, як Віра Сулима, Надія Сологуб, Ірина Бетко, Леся Ставицька, Альбіна Ковтун та ін.

Цей науковий інтерес зумовлений тим, що письменники різних часів, різних літератур світу, зокрема й української, використовували і використовують (свідомо чи підсвідомо) біблійні мотиви, сюжети й образи. Біблію цілком правомірно називають “вічною” книгою, оскільки вона говорить про універсальні цінності. Святе Письмо є невичерпним джерелом мудрості, яке не підвладне часові. “Нині Біблія є ключем до розуміння багатьох шедеврів мистецтва, бо з часу свого виникнення вона перебуває в центрі світової культури” [2, 88].

Використання сюжетно-образних, мовних елементів Біблії в художніх текстах є прикладом міжстильової інтертекстуальності. Крім цього, вважаємо, на увагу заслуговує явище внутрішньостильової конфесійної інтертекстуальності, домінантою якої виступає Біблія, тобто коли первинний релігійний текст (Святе Письмо) стає основою для створення похідних конфесійних жанрів, зокрема релігійної проповіді.

Мета статті – з’ясування особливостей актуалізації словесних біблійних образів, виражених епітетними словосполученнями (далі – ЕС), у релігійних проповідях патріарха Філарета й митрополита Сулика.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Проповідь – це промова релігійно-настановчого змісту, яку виголошують священики в храмах під час богослужіння. У проповідях значну увагу звертають на апологетику християнства, соціально-етичні, церковно-історичні проблеми. Чимало проповідей у панегіричному тоні прославляють Бога, Богородицю, святих.

Релігійна проповідь як жанр конфесійного стилю характеризується відносно низьким ступенем канонічної регламентованості. У проповідях виразно виявляється авторський стиль, індивідуальна манера проповідника. Проте для всіх зразків цього конфесійного жанру характерною є актуалізація біблійного тексту, яка може виявлятися на рівні лексичних, фразеологічних одиниць, стилістичних фігур тощо.

Матеріалом цього дослідження стали збірники проповідей патріарха Української православної церкви КП Філарета й митрополита Української греко-католицької церкви у США Стефана Сулика. Переважна більшість проповідей обох авторів присвячена великим релігійним святам: Різдву й Великодню. До цих текстів залучено євангельські оповіді про народження чи, відповідно, смерть та воскресіння Ісуса Христа. Такі ремінісценції можуть бути безпосередніми, коли передачають власне біблійні цитування, і опосередкованими, коли актуаліовано лише окремі словесні біблійні образи.

Проаналізувавши проповіді патріарха Філарета й митрополита Сулика, можна виокремити типологічні ЕС, що репрезентують біблійну картину світу, зокрема її аксіологічні параметри. За тематичним спрямуванням вони поділяються на декілька груп:

1. ЕС на позначення біблійних осіб:

- у межах цієї групи розрізняємо власне біблійні ЕС, які функціують уже в іншому, авторському контексті (Бог Небесний, Отець Небесний, Син Божий, Агнець Божий): “Народжений **Син Божий** сповістив людству, що земне життя – це сходинка до вічного життя” [4, 15]; “Ісус, терплячий **Агнець Божий**, примирив землю з небом” [3, 17]; а також ЕС, які не фіксовані в Біблії, а є перифрастичними номінаціями біблійних осіб, зокрема Ісуса Христа. Такі сполучення виявляють особливості індивідуального стилю проповідника: святе Немовля, німецьке Немовля, Боже Немовлятко, новонароджена Богодитина (патр.

Філарет); Небесний Гість, Божа Дитина, Дитятко Боже, мале Дитятко, вифлеємське Дитя (митр. Сулик). Напр.: “Вітаю з великим християнським святом і наших співвітчизників за кордоном, які разом з нами прославляють народжене у вифлеємських яслах Боже немовлятко...” [4, 13]. “Вірну і жертвенну любов приносить на світ вифлеємське Дитя як особливий Божий дар для християнської сім’ї” [3, 40]; “...у різдвяний час ми радісно вітаємо нашого *Небесного Гостя*, нашого Спасителя, зворушливим співом прадавніх колядок” [3, 15].

2. ЕС на позначення географічних назв, пов’язаних із біблійною історією:

– *єгипетські поля, ханаанський край, єрусалимська земля, йорданська околиця*. У проповідях обох авторів зафіксовано чимало словосполучень із прикметниковим означенням *вифлеємський*, які називають предмети, явища, безпосередньо пов’язані з місцем народження Ісуса Христа – Вифлеємом: *вифлеємська зірка, вифлеємські ясла, вифлеємська стаєнка, вифлеємська печера, вифлеємський вертеп*. Напр.: “Світло вифлеємської зірки зігриває усіх християн...” [4, 17]; “У ці різдвяні дні перенесімося думками у вифлеємський вертеп...” [4, 19].

3. ЕС, що відображають знакові, символічні біблійні образи. Такі словосполучення стали загальнономовними афоризмами: *земля обітована (земля обіцяна), блага вістка, наріжний камінь, голгофський хрест, терновий вінок*. Наприклад, у проповідях патр. Філарета ЕС *голгофський хрест*, що буквально означає місце страти Христа, уособлює саму жертвну смерть Ісуса заради відкуплення людства від гріхів: “Дивлячись на *голгофський хрест*, віруюча людина усвідомлює, що втрачене небо може бути повернуте не інакше, як через християнське смирення, терпіння і жертвну любов” [4, 85]. Тобто завдяки тим чеснотам, які асоціюються передусім зі Спасителем.

У великодній проповіді митр. Сулика зазначено: “*Воскресіння Христове – це наріжний камінь християнства*” [3, 112]. Вислів *наріжний камінь* теж біблійного походження. Він згадується ще у Старому Заповіті, у Книзі пророка Ісаї: “Тому Господь Бог сказав так: Оце поклав каменя Я на Сіоні, *каменя випробуваного, наріжного, дорогого, міцно закладеного*. Хто вірує в нього, не буде засором-

лений!” [Іс. 28.16]. У Євангелії від Матвія Ісус говорить: “Камінь, що його будівничі відкинули, – той **наріжним став каменем**” [Мт. 21.42]. Як відомо, Ісус Христос, відкинутий і засуджений фарисеями, став наріжним каменем християнства. Відтоді наріжним каменем прийнято називати також основу, суть, головну ідею якогось поняття чи явища. Саме в такому розумінні вжито це словосполучення у великодній проповіді.

У великопісних проповідях митр. Сулика частовживаними є ЕС *духовна подорож, духовна мандрівка, покаянна мандрівка, обіцяна земля*. Вони актуалізують біблійну оповідь про виведення ізраїльського народу з єгипетської неволі. У метафоричному описі Великого посту простежуємо семантичну паралель зі старозавітними подіями: “Великий піст – це **духовна мандрівка**, яка веде з одного духовного стану в інший” [3, 94]; “...Це дорога визволення з неволі гріха, дорога, яка веде до ясного світла і Воскресіння” [3, 63]. Як бачимо, домінантним залишається значення “перехід до чогось нового”. Різниця лиш у тім, що Біблія говорить про реальне, фізичне звільнення ізраїльського народу з полону, його перехід до благодатного краю, а в проповідях Сулика йдеться про духовне звільнення, відродження завдяки посту, покаянню і щирій молитві.

ЕС *земля обітована / земля обіцяна* має глибоке символічне значення. Згідно з біблійною історією, це земля спасіння, Ханаан, до якої Мойсей 40 років провадив свій народ, про що неодноразово згадується в Біблії (Вих. 6.4, Чис. 14.7, Суд. 18.9, Пс. 135.12). У ширшому значенні – це внутрішній спокій, умиротворіння, духовна благодать. Отже, у текстах проповідей *земля обіцяна* не співвідноситься з географічним розташуванням. Це категорія абстрактна, а не конкретно-історична: “...нам пора покинути неволю гріха й піти у 40-денну мандрівку Великого посту до **обіцяної землі** нашого спасіння і освячення у воскреслому Христі” [3, 63].

Уживане у великопісних проповідях Сулика ЕС *духовна пустиня* є авторським переосмисленням євангельської оповіді про сорокаденний піст Христа в пустелі, куди після хрещення в Йордані вивів Його Св. Дух [Мт. 4.2–11]: “Щоб осягнути мовчазне усамітнення, нам треба спрямувати наші кроки до **духовної пустині**, як це робив колись наш Спаситель” [3, 70]. У такому контексті *духовна пустиня* означає “смирення”, “покаяння”, “очищення душі”.

ЕС *блага вістка/добра новина* відображає біблійну історію, пов'язану з ангельським сповіщенням (благовіщенням) Марії про народження майбутнього Спасителя [Лк. 1.19]. У проповідях митр. Сулика *добра новина* набуває значення “проповідуване християнське вчення”: “...ми, єпископи, священники і всі вірні маємо голосити Святу Євангелію, закликати інших покаятися, а самі – бути стійкими у вірі. Усі, хто почує *Добру Новину*, зобов'язані її голосити” [3, 116].

Патр. Філарет у повчальній проповіді до всіх вірян використовує притчу Ісуса про *доброто самарянина* [Ів. 10.29–37]. Цей образ стає уособленням безкорисливості, готовності в будь-який момент допомогти ближньому: “*Добрый, співчутливий самарянин здійснив простий, нехитрий подвиг, але яка чиста, небесна краса бачиться у цій притчі*” [4, 345].

Висновок. Невід'ємною частиною стильової системи і проповідей Філарета, і проповідей Сулика є біблійні ремінісценції, зокрема ті, що виявляються на рівні знакових для Біблії ЕС. Функціонально-семантичні характеристики таких одиниць зумовлені авторським контекстом, темою й ідейним спрямуванням проповіді. Актуалізація біблійних ЕС в аналізованих текстах підпорядкована меті увиразнити проповідь, надати їй більшої вагомості, психологічної переконливості. Вона сприяє формуванню ідейно-концептуальної, стилістичної цілісності різножанрових конфесійних текстів, що відповідає традиціям релігійної комунікації.

Література

1. Біблія або книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту / [із мови давньоєврейської й грецької на українську наново перекладена]. – К. : [б. в.], 1988. – 1256, [2] с. – (Ювілейне видання з нагоди тисячоліття християнства в Україні).
2. Мацько Л. І. Стилістика української мови : [підруч. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл.] / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. – К. : Вища шк., 2003. – 461, [1] с.
3. Сулик С. З Христом у серці : збірник послань, промов / Стефан Сулик. – Л. : Місіонер, 2001. – 276, [2] с.
4. Філарет патр. Послання. Промови / патріарх Філарет. – К. : Вид. від. УПЦ КП, 2001. – 616, [1] с.